

Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied
Ústav slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied

© Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied
© Ústav slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied

Text z rukopisu prepísala, úvod a poznámky napísala,
obrazovú prílohu zostavila Jana Pácalová.

Recenzenti

Prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.
Doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc.

ISBN 978-80-89489-20-6
EAN 9788089489206

CODEXY TISOVSKÉ

K prameňom slovenských rozprávok

Jana Pácalová

Bratislava 2015

Obsah

Úvod.....	7
Stručná charakteristika prameňa.....	7
Ciele vydania a zásady prepisu.....	9
Textová časť.....	15
Codex tisoivský A.....	17
2., [Zlatovlasje d'jetki].....	19
3., [Mišacja bundička].....	27
4. Zrkadlo.....	30
5. Tri holúbki.....	33
Tri stromi.....	36
Codex tisoivský B.....	39
1. [Zázrační lekár].....	41
2. Z rosy počatá a z d'ewět matjok splozená žena.....	45
4. Tri pišťalki.....	52
5. Krásní Jel'en.....	57
6. Slúžicia sirota.....	61
7. Sirota.....	65
8. Žabiná kmotra.....	67
9. Pes.....	69
10. Hrubí Ďuro.....	71
11. Ptáča.....	75
12. Čert slúží.....	78
13., Hadogašpár.....	80
14., Umrlí Fil'ko.....	84
15 Lampa.....	90
16 Tri Citroni.....	95
Codex tisoivský C.....	105
1., O troch grošoch.....	107
2. O drahom barancowi.....	109
3 O Matušowi.....	115
4 O jednom kráľowskom sinowi.....	118
5 O čižmárikowi.....	127
6 O strige a o učnowi.....	131
7. O mlinarowej dcere.....	133
8 Sprostí čižmár.....	136
9. Matej welkí kráľ, a Uljana welká kráľowná.....	137
10. O jáchimkowi a Otol'jenka.....	141

11 O člowekowi – čo nikdi nehrešiw	147
12. Umrla hlawa	149
Umrla Hlawa	155
Cesta ku Sluncu 13.	161
Nebeská sláwa 14.	165
Siruotki	168
Či jesto prawda na swete	172
Poznámky a komentáre	177
Codex tisoovský A.....	179
Codex tisoovský B.....	184
Codex tisoovský C.....	188
Summary	194
Резюме.....	195
Obrazová príloha.....	197

Úvod

Stručná charakteristika prameňa

V korpuse rozprávkových zbierok zo štyridsiatych rokov 19. storočia predstavujú *Codexy tisovské* (dostupné v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine pod sign. B466, Starý fond B – literárne práce) pozoruhodný prameň. Na rozdiel od folklórnej prózy zapísanej v prstonárodných zábavníkoch a iných súboroch vznikajúcich na pôde vzdelávacích inštitúcií ako výsledok kolektívnej zberateľskej činnosti, intencionálne organizovanej a usmerňovanej „zhora“, vedúcou autoritou, vznikli *Codexy tisovské* ako výsledok súkromnej iniciatívy, hoci napájanej z príbuzných ideových zdrojov.

Codexy tisovské tvoria tri zbierky rozprávok, označené písmenami A, B, C. V aktuálnej podobe zahŕňa rukopis 37 rozprávok, pričom jedna látka je zaznamenaná dvakrát (*Umrľá hlava* v *Codexe tisovskom C*). Tri rozprávky, avizované v obsahoch zväzkov, chýbajú (bližšie v Poznámkach a komentároch).

Zväzok A, spísaný Augustom Horislavom Škultétym,¹ obsahuje päť rozprávok, zväzok B od Jonatana Dobroslava Čipku² 15 a o dve viac zväzok C od Štefana Marka Daxnera.³

Ku *Codexom tisovským* máme nateraz – s výnimkou samého prameňa – minimum informácií. Formulácie z vlastných životopisov Augusta Horislava Škultétyho⁴ a Štefana Marka Daxnera,⁵ resp. ich spolupracovníka Jána Francisciho⁶ sú príliš všeobecné, o tisovských zbierkach nič konkrétnejšie nevypovedajú, rovnako ako torzo korešpondencie ich autorov z polovice štyridsiatych rokov. Viac ako desiatka zachovaných listov Jonatana Dobroslava Čipku Augustovi Horislavovi Škultétymu z rokov 1840-1846 je síce relatívne obsažná, z literárnych tém sa však týka prevažne prípravy, redigovania a recepcie *Zorničky* a iných Škultétyho prác, zbieranie a písanie rozprávok nereflektuje.⁷ Odkazuje k nemu korešpondencia Jána Francisciho,⁸ avšak rovnako ako životopisy málo konkrétne.

¹ 7. august 1819, Veľký Krtíš – 21. máj 1892, Kraskovo.

² 14. jún 1819, Tisovec – 14. február 1861, Drienčany.

³ 22. december 1822, Tisovec – 11. apríl 1892, Tisovec.

⁴ Pozri *Slovenské pohľady*, roč. XXXII, 1912, s. 684-685.

⁵ Pozri *Slovenské pohľady*, roč. XIX, 1899, s. 130.

⁶ FRANCISCI, Ján: *Vlastný životopis. (Odtlačok zo „Slovenských Pohľadov“.)* Turčiansky sv. Martin : Knižtlačiarsky účastinársky spolok, 1909, s. 47.

⁷ Listy sú uložené v LA SNK v Martine pod sign. A231 a M104B5. Zachovaná korešpondencia Augusta Horislava Škultétyho z tohto obdobia o rozprávkach nereferuje, rovnako ako ani Daxnerova, rozsahovo torzovitá (jej časť zhorela pri požiari daxnerovského domu; pozri HUSKA, Miroslav: Štefan Marko Daxner korešpondencia. In: *Literárny archív 10/1973*. Martin : Matica slovenská, 1974, s. 133-213).

⁸ Pozri korešpondenciu Jána Francisciho Augustovi Horislavovi Škultétymu, predovšetkým list zo 14. októbra 1843 a list z 22. januára 1844, adresovaný tomuže, s poznámkou „šetkým“ (LA SNK v Martine, sign. M104B21; knižne ELIÁŠ, Michal: *Listy Jána Francisciho I*. Martin : Matica slovenská, 1991).

Pisateľ tematizuje hlavne zbieranie a spôsob štylizácie všeobecne, ako to robia aj ďalšie potenciálne použiteľné pramene.⁹

Nízku informatívnu hodnotu primárnych prameňov bezprostredne odráža sekundárna literatúra, ktorá *Codexy tisovské*, ak ich vôbec uvádza, iba eviduje, prevažne v súvislosti s tlačenými zbierkami rozprávok, no bližšie sa nimi nezaobera.¹⁰

Základný opis prameňa ponúkol v Úvode k *Súpisu slovenských rozprávok* Jiří Polívka.¹¹ K jeho vzniku sa však bližšie nevyjadril. Z formulácie: „Pracovali na ňom Štefan Daxner, Aug. H. Škultety a Jonatan Čipka, ktorí boli spolu v Tisovci (Gemer. stol.) r. 1843-4“, dalo by sa usudzovať, že mohli byť napísané v tomto dvojročí. Polívkovo datovanie je vyvodené z biografických údajov a viac-menej ho opakujú aj ostatní autori, predpokladajúc, že *Codexy tisovské* vznikli ako výsledok spolupráce počas pobytu rozprávkarov v Tisovci (a jeho okolí). Datovanie do roku 1843 sa vyvodzuje z Francisciho opisu letných prázdnin toho roku, hoci z neho neplynie, že *Codexy tisovské* by vznikli v tomto roku:

„Prijďúc domov, trávil som prázdniny doma a v okolí. Často som chodieval do Tisovca k Daxnerovi, Augustovi Škultétymu, v ten čas kaplánovi pri boku superintendenta Jozeffyho, a k Jonatanovi Čipkovi, kandidátovi bohoslovnia, rodákovi z Tisovca.

⁹ Napr. list Samuela Reussa okruhu tisovských rozprávkarov, adresovaný Augustovi Horislavovi Škultétymu z 10. novembra 1843; LA SNK v Martine, sign. A1279; časť z neho publikovala Mária Dzubáková v príspevku Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku. In: *Slovenský národopis*, roč. 24, 1976, č. 3, s. 439-440.

¹⁰ Napospol v štúdiách venovaných portrétom autorov, prípadne ich folkloristickej práci: KRAUS, Cyril: Jonatan Dobroslav Čipka. In: *Literárne postavy Gemera I*. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor, 1969, s. 121-133; BRTÁŇ, Rudo: August Horislav Škultety (1819-1892). In: tamže, s. 84-120; KRAUS, Cyril: Jonatan Dobroslav Čipka a August Horislav Škultety – ich význam v slovenskej literatúre. In: *Jonatan Dobroslav Čipka, August Horislav Škultety*. Materiály z celoslovenskej vedeckej konferencie o ich živote a diele, konanej dňa 7. júna 1969 v Tisovci pri príležitosti osláv 150. výročia narodenia. Bratislava : Obzor, 1970, s. 21-40; HUSKA, Miroslav A.: August Horislav Škultety a slovenská folkloristika. In: tamže, s. 41-52; nepriamo, citujúc adekvátnu pasáž z Daxnerovho životopisu, odkazuje na *Codexy tisovské* Cyril Kraus v životopise autora: *Štefan Marko Daxner (1822-1892) Život, charakter a práca*. Bratislava : Osvetový ústav, 1973. Jedinú analýzu prameňa, vrátane štylistických a naratívnych aspektov rozprávok v kontexte romantickej prózy, ponúkla Jana Pácalová v monografii *Metamorfózy rozprávky (od Jána Kollára po Pavla Dobšinského)*. Bratislava : Ars Poetica – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010, s. 93-120. Datovanie zväzkov, ktoré autorka uvádza (s. 93), však treba vzhľadom na nové zistenia (pozri ďalej) korigovať a prameň ako celok podrobiť podrobnejšiemu výskumu.

¹¹ POLÍVKA, Jiří: *Súpis slovenských rozprávok*. Sv. I. Turč. Sv. Martin : Matica slovenská, 1923, s. 31-32. Citačné pramene uvádzame ďalej v poznámkovom aparáte pod čiarou v úplnom znení. Bibliografické odkazy k vydaniam rozprávok uvádzame v poznámkovom aparáte priamo v texte, v skrátenej forme v rozsahu: názov diela, číslo zväzku/zošita, číslo strany; pri časopiseckých vydaniach aj rok a ročník. Na odlišenie edície Augusta Horislava Škultetyho a Pavla Dobšinského od rovnomennej zbierky Jána Francisciho uvádzame za názov zbierky rok vydania. *Súpis slovenských rozprávok* (1923, 1924, 1927, 1930, 1931) uvádzame ako Polívka, Porovnávacie komentáre k rozprávkam vo vydaní *Slovenské ľudové rozprávky* (1993, 2001, 2004) ako Gašparíková.

Pri nich trávil som i po viac dní a býval som u svojich starých rodičov po matke. Títo traja muži a moji priatelia zaoberali sa i mnou obľúbenou prácou, t. j. zbieraním a písaním prstonárodných povestí.¹²

Štefan Turay najnovšie obozretnejšie píše, že to bolo v rokoch 1841-1843.¹³ Dôkazy pre svoje tvrdenie – hlavne oproti Polívkovi výraznejšie posunutie spodného medzníka do roku 1841 – však neuvádza.

Čipkove listy Augustovi Horislavovi Škultétymu z konca roku 1843, v ktorých podrobne referuje o udalostiach posledných mesiacov, signalizujú, že počas leta (či najneskôr od mája) sa pisateľ s adresátom vôbec nestretli. List zo 6. decembra 1843¹⁴ tak spochybňuje predstavu, že by *Codexy tisovské* vznikali ako výsledok zberateľskej činnosti po vzájomných stretnutiach a diskusiách v lete toho roka.

Zachovaný pramenný materiál neumožňuje presnejšie datovať vznik *Codexov tisovských* ani jeho okolnosti. Vystačiť si nateraz musíme s jazykovou podobou zbierok a údajmi Štefana Marka Daxnera (pri rozprávke *Matej veľký kráľ a Uljana veľká kráľovná* 15. november 1843, *Umrá hlava* 4. december 1843), a na ich základe vznik kódexov datovať širšie do prvej polovice štyridsiatych rokov.

Ciele vydania a zásady prepisu

Codexy tisovské patria k zásadným materiálovým prameňom pre rozprávkové edície publikované v 19. storočí. V *Slovenských povestiach* Jána Francisciho (1845), *Slovenských povestiach* Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského (1858-1861) a Dobšinského *Prstonárodných slovenských povestiach* (1880-1883) bolo na základe tejto zbierky s rôznymi odchýlkami a redakčnými úpravami publikovaných 14 rozprávok – teda temer polovica prameňa (*Tri stromy, Zrosy počatá a z deväť matiek splodená žena, Sirota, Žabina kmotra, Pes, Čert slúži, Tri citróny, O troch grošoch, O drahom barancovi, Matej veľký kráľ a Uljana veľká kráľovná, O človekovi, čo nikdy nehrešil, Cesta k slncu, Nebeská sláva, Sirôtky*), z nich najviac v Dobšinského samostatnej edícii. Ďalších 16 textov možno identifikovať v redakčných odkazoch k prameňom rozprávok, ktoré boli skompilované z viacerých textov (*Zlatovlasé dietky, O Matúšovi, O jednom kráľovskom synovi, Či jesto pravda na svete, Myšacia bundička, Tri holúbky, Tri pišťalky, Zázračný lekár, Krásny jeleň, Slúžiaca sirota, Ptáča, Hadogašpar, Umrlý Filko, Lampa, O Jáchimkovi a Otolienka, Umrá hlava*). Posledných dvanásť odtlačil Jiří Polívka v *Súpise slovenských rozprávok*. Polívka tiež odtlačil rozprávky *Zrkadlo, Hrubý Ďuro, O čižmárikovi, O mlynárovej dcére, Sprostý čižmár*, ktoré v dobových zbierkach nevyšli ani na ne

¹² FRANCISCI, Ján: *Vlastný životopis. (Odtlačok zo „Slovenských Pohľadov“.)* Turčiansky sv. Martin : Kníhtlačiarstvo účastinársky spolok, 1909, s. 47.

¹³ TURAY, Štefan: *August Horislav Škultéty. Život a dielo.* Ústí nad Orlicí : Pipex, 2010, s. 100-101.

¹⁴ LA SNK v Martine, sign. M104B5.

nie je odkaz ako na východiskové, resp. potenciálne východiskové varianty. Z takýchto rozprávok ostala doposiaľ nepublikovaná *O strige a o učňovi*. Okrem tejto vychádzajú v našom vydaní vôbec po prvýkrát aj rozprávky *Zlatovlasé dievky*, *O Matúšovi*, *O jednom kráľovskom synovi*, na ktoré odkazujú redakčné poznámky editorov, ale Jiří Polívka ich nepublikoval.

Codexy tisovske reprezentujú podobu rozprávky pred jej kanonizovaním v tlačných zbierkach, predovšetkým v *Slovenských povestiach* Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského. Ponúkajú jedinečné svedectvo o individuálnych predstavách troch autorov – neskôr autoritatívnych rozprávkárov – o tom, akú podobu by mohla mať slovenská rozprávka, resp. slovenská „prostonárodná“ próza v čase, keď v domácom prostredí ešte nejestvoval publikačný kánon. Keďže vznikali v čase, keď tzv. štúrovska slovenčina nebola kodifikovaná, sú mimoriadne hodnotným prameňom aj z jazykového aspektu. Pre širokú skupinu humanitných vedcov (folkloristov, literárnych a kultúrnych historikov, jazykovedcov) predstavujú pozoruhodný prameň primárneho výskumu.

Naším zámerom je zdôrazniť práve toto multidisciplinárne uplatnenie, ktoré sa najlepšie realizuje na pozadí originálnej podoby *Codexov tisovských*. Preto sme sa rozhodli ponúknuť odborníkom transkribovanú verziu rukopisu.

Codexy neprepisujeme verne. Pretože slúžili ako materiál pre rozprávkové edície, je v nich popri autorských zápisoch množstvo úprav, opráv a poznámok mladšieho dáta od redaktorov a editorov rozprávkových zbierok z nasledujúcich desaťročí – predovšetkým rukopis Jána Francisciho, Ludovíta Reussa, Pavla Dobšinského a ďalších, ktoré sa nám nepodarilo identifikovať. Táto redakčná vrstva (ako ju budeme v ďalšom texte nazývať) vypovedá hlavne o procese štylizovania rozprávky smerom k podobe, ktorú ustálili knižné vydania, najmä *Slovenské povesti* Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského, a tiež významne o premenách, ktorými prechádzala spisovná slovenčina v polovici 19. storočia. Kým obidve tieto oblasti sú vo folkloristike, resp. v literárnej vede a v jazykovede rozpracované, pôvodná podoba rozprávok pred fázou knižných spracovaní ostala nateraz celkom nezmapovaná. Preto sme si za cieľ vytýčili zrekonštruovať „popod“ redakčnú vrstvu najstaršie, pôvodné znenie rozprávok (ďalej ako „autorská vrstva“), ktoré má podľa nás najširšie výskumné uplatnenie.

V hlavnom texte vydania uvádzame výlučne autorský text, a síce najstaršiu vrstvu zápisu. Mladšie redakčné úpravy a poznámky si všímame iba výnimočne a výberovo a uvádzame ich preto, aby sme ilustrovali vybrané postupy dobovej praxe. Všetky evidujeme v poznámkovom aparáte pod textom. Rovnako v poznámkovom aparáte uvádzame dodatočné úpravy, ktorých pôvodcom je pravdepodobne autor rozprávky, t. j. také, ktoré nesúvisia bezprostredne s primárnou fázou textácie a štylizácie textu. Pasáže, ktoré nie je možné zrekonštruovať (prečiarknuté alebo prepísané takým spôsobom, že pôvodný text je nečitateľný), označujeme znakom x v hranatej zátvorke so zdôvodnením v poznámke. Ak to povaha rukopisu umožňuje, počet značiek zodpovedá počtu nečitateľných písmen, napr. [xxx]¹⁵, ob[xxx]i¹⁶.

¹⁵ Prečiarknuté slovo, pravdepodobne nedokončené.

¹⁶ Časť slova prečiarknutá, pravdepodobne: „obesili“.

Táto stratifikácia prepisu je dôvodom, prečo sa naše vydanie na viacerých miestach odchyľuje od textov publikovaných Jiřím Polívkom. Jeho texty totiž nerešpektujú pôvodné grafémy a na druhej strane prinášajú verný, „lineárny“ prepis rukopisu bez ohľadu na pôvodcu, čas a motiváciu opráv. („Lineárne“, t. j. v jednom texte, bez hierarchického odlíšenia autorskej a redakčnej vrstvy, kde prvá je súčasťou hlavného textu, druhá je evidovaná v poznámkovom aparáte.)

Čo sa zápisu grafém týka, náš prepis je verný. Rešpektujeme aj tie prípady, ktoré zo súčasného pohľadu môžu byť vyhodnotené ako chybné, predovšetkým chýbajúce dĺžne a najmä mäkkene (v zväzku B a C). Rovnako presne preberáme spôsob zápisu priamej reči a členenie textu.

Keďže našim zámerom je ukázať *Codexy tisoovské* vo fáze koncipovania a štylizovania rozprávkovvej látky do podoby uceleného textu (pri textoch, ktoré majú charakter pracovných zápisov) a zachytiť najstaršiu možnú podobu rozprávkovvej látky, ktorú neskôr po jazykových, lexikálnych a štylistických úpravách priniesli knižné vydania (pri textoch, ktoré vyhodnocujeme ako čistopisy), všetky pasáže, ktoré autor prepracoval pravdepodobne bezprostredne počas písania rozprávky, rešpektujeme. Uvádzame ich v hlavnom texte (v hranatých zátvorkách, prečiarknutým písmom) a následne v poznámkovom aparáte s prípadným komentárom, napr.:

„[Kod prišli domou]¹⁷ Prijdu tu domou“

Tento spôsob transkripcie rukopisov síce nie je typický, z nášho pohľadu však vhodne odzrkadľuje proces primárnej textácie rozprávkovvej látky. Prečiarknuté pasáže a nové štylizácie sú miestami, na ktorých rukopis takpovediac „pristihuje“ autora vo fáze „zrodu textu“. Náznorným príkladom je rozprávka *Umlrá hlava* (druhá zapísaná; pozri *Obrazová príloha*, obrázok č. 24). Štefan Marko Daxner prečiarkol celú časť úvodu (v hranatých zátvorkách):

„Sedem už utonulo rokou, ešte sedem ma utonut nedjel – a wiprší termin čo pres tak dluhí čas wjazaw Hankino srdco, že si za nikim nesmelo powzdichnut, – a nikoho si nesmelo obľúbit’, – [~~lebo mała ona jedniho miliho w delakej cuzine, boh zná kde, – kterimu az do teraz neskałenu prechowáwala w srdeu wernost.~~ –

„Ale den po dnu sa pomíjã, – den po dnu zosicha Hanka, – lebo že den to starne, – i wzdícha si – či ju ozaj už dakdo wezme za muž[xxxxx] – rada bi sa už i widat, ale nesmie, nemuože, – možno žebi potom na swatbu prišow mili, –]“

V marginálii ju nahradil novým textom, ktorý rovnako odzrkadľuje proces štylizácie:

„wíjmúc edinkihó Janika, krásnihó to šuhajca, že [mú] nebolo wcelom okolí jemu podobnihó – ale čože je z neho, [~~odišow přeč – na wojntu~~], – nepoteší on hankinuo rozzjalenuo srdco,

¹⁷ Prečiarknuté: „Kod prišli domou“.

– odišow přeč na wojnu – dnes zitra wiprší jeho termin – a ešte [sa new] o nom ani chíru, ani slíchu. – I rozmišlja hanka rozmišlja smutna pri obloku, – mnoho ju už pitalo šuhajcou a každí odišow s práznim, – Ale čo že robiť, – den po dnu sa pomíjáj, den po dnu starne Hanka – zitrá ju zase prijdu za muž pítat', – teraz alebo nikdi, – rada bi sa widať rada ale nesmje nesmje, – možno žebi jej na swatbu přišou mili, –“.

Novší zápis rozprávky v *Codexe tisoovskom C* (pozri *Obrazová príloha, obrázok č. 25*) má vo vzťahu k citovanému staršiemu textu úzky vzťah – je jeho čistopisom:

„Uz sedem pominúlo rokou, ešče seďem má pominúť nědžel, – a wiprší termin, čo pres tak dlúhí čas wjazaw Hankino srdco, – že si za ňikim ňesmelo powzdíchnúť, – ňikoho si ňesmelo oblúbiť, – wjmúc eďinkiho Jaňika, – krásniho a dobriho šihajca, čo mu ňebolo na krásu a dobrotu w celom okolú páru. – Ale čo že je z jeho dobroti, čo že je z jeho krási, –? ňepoťeší on Hankino rozžjalenuo srdco, – lebo odišou přeč na wojnu, – a od tak dluhiho času ňikde o ňom ani chíru aňi slíchu, akobi sa bow dakde prepadnúw, –

Rozmišlja Hanka, rozmišlja smutná pri obloku, – Mnoho ju už pitalo šwarních šuhajcow za ženu, [ałe]¹⁸ každí odišow s práznim, – – Ale čo že robiť, – d'en po dňu sa pomíjáj, – d'en po dňu stárne Hanka, – najtra ju zas majú prijst' pítat' za muž, – rada bi sa widať, rada, – teraz alebo ňikdi, – Ale čo že bi potom powedaw milí, kebi sa o tom dozwedew!“

Na druhej strane, takýto postup nie je celkom bezproblémový. Pri identifikácii pôvodného textu je totiž kľúčové odlišenie potenciálne autorských úprav, ktoré súvisia bezprostredne s fázou textácie, od dodatočných úprav autora na jednej strane a mladších úprav redaktorov na strane druhej, ktoré nie je v každom prípade možné spoľahlivo vymedziť.

Medzi najčastejšie autorské úpravy patria opravy textu motivované novou štylizáciou alebo korekciou bežného „prieklepu“, omylu. Viaceré rozprávky naznačujú, že by mohlo ísť o čistopisy, ako je to v prípade mladšieho zápisu rozprávky *Umrlá hlava*. Svedčia o tom opravy tohto typu:

„a sama mu ju do ruky podala [~~Bohaťe~~ sa]¹⁹ prawjac: „bohaťe sa wám“

Akoby sa autor pri prepise pomýlil, preto napísané prečiarkol, a po dopísaní pasáže pokračoval opäť textom, na ktorý pôvodne preskočil.

Iný typ opravy signalizuje, že sa autor pravdepodobne rozhodol formuláciu rozvíť alebo preštylizovať, napr.:

¹⁸ Prečiarknuté: „ałe“.

¹⁹ Prečiarknuté: „Bohaťe sa“.

„Plod, ktorí podsrdcom nosila rostou, [~~žiadná moc ho~~]²⁰ a bremeno zo dňa na d'ň bolo ňesňesitedlňejšuo, zmnohimi sa rad'ila ľuďmi, aležjadon ju odňeho oslobod'it' ňemohou.“

Nie pri každom prečiarknutom alebo prepísanom slove/pasáži ide o korigujúcu motiváciu a rovnako nemožno s určitosťou povedať, či ide o neskorší zásah do textu (či už autora, alebo iného redaktora – pokiaľ sa jednoznačne nelíši atrament, rukopis, typický spôsob prepisu a iné indicie), alebo o opravu súvisiacu s fázou štylizácie primárneho textu. Takto je to napr. v prípade, keď za prečiarknutým slovom v riadku plynulo nasleduje iná formulácia, čo poukazuje na bezprostrednú opravu vo fáze štylizácie, resp. zápisu textu. Napr.:

„Cesta wedla do tmawej řesnej jeskiňi – srdco hlasno zatrepe, [~~od strachu~~]²¹ nad'ēja a strach, radost' a zármutok zatrasú usužowanou ženou.“

V hlavnom texte uvádzame všetky prečiarknuté slová/pasáže, ktoré boli pravdepodobne súčasťou pôvodného textu a je predpoklad, že boli prečiarknuté dodatočne, počas neskorších redakcií. Sporné totiž ostáva určenie pôvodcu prečiarknutých pasáží, ak vizuálna zhoda atramentu a iné indicie nepoukazujú jednoznačne na inú osobu ako autora primárneho textu. Nie pri každom prečiarknutom slove totiž možno určiť, kedy a kým bolo prečiarknuté, ako je to v prípade prepísaných slov alebo dodatkov, kde rukopis výrazne pomáha pri identifikácii pôvodcu úprav. Z tohto dôvodu evidujeme všetky prečiarknutia v texte, kde zásah inej osoby, ako je autor, nemôžeme vylúčiť, s poznámkou „(pravdepodobne) iná redakcia“.

Ako najmarkantnejší problém pri identifikácii autorskej vrstvy sa ukázali rozprávky Štefana Marka Daxnera *O Jáchimkovi a Otolienka*, *Umlá hlava* (mladší zápis), *Cesta k Slncu a Sirôtky*, v ktorých je výrazne upravená diakritika do tej miery, že je ťažké zrekonštruovať pôvodnú (pozri Poznámky a komentáre). Spôsob prepisu (predovšetkým samohlások) totiž neumožňuje v každom prípade odlíšiť prvotnú grafému od grafémy, ktorou bola prepísaná. Opravy diakritiky patria vôbec k najfrekventovanejším úpravám v *Codexoch tisoovských*, čo súvisí s dynamickými zmenami v jazyku sledovaného obdobia. Ďaleko prevyšujú zásahy do lexiky a štylizácie, ale aj slovosledu, ktorý je výraznejšie korigovaný predovšetkým v *Codexe tisoovskom B*.

Stručnú charakteristiku každého zväzku a komentáre k jednotlivým rozprávkam, vrátane bibliografických údajov, uvádzame v poznámkovom aparáte za textovou časťou edície. Všímame si formát a rozsah prameňa, charakter a spôsob zápisu rozprávok, povahu, kvalitu zápisov a opráv, bezprostredný vzťah k iným variantom (do ktorého rukopisu bol text prípadne prepísaný), kde bol publikovaný, prípadne v akom vzťahu je k publikovanému variantu. Typológiou látok a látkovými interferenciami sa nezaobráme, prípadného záujemcu odkazujeme na Porovnávacie komentáre k rozprávkam vo vydaní *Slovenské ľudové rozprávky* (Viera Gašparíková – Božena Filová; 1993, 2001, 2004).

²⁰ Prečiarknuté: „žiadná moc ho“.

²¹ Prečiarknuté: „od strachu“.